

Jan Grande

Diskurs og makt i 1800-tallets
norske statsforvaltning
- noen teoretiske linjer med eksempler
STS-arbeidsnotat 16/96

ISSN 0802-3573-133

arbeidsnotat
working paper

Jan Grande:

DISKURS OG MAKT I 1800-TALLETS NORSKE STATSFORVALTNING -NOEN TEORETISKE LINJER MED EKSEMPLER

Manuskript til prøveforelesning/eksamen historie hovedfag høsten 1996

Først en kort kommentar til forelesningens ordlyd. Selve temaet er klart: jeg skal si noe om 1800-tallets norske statsforvaltning. Første og siste del i oppgaven henger tydelig sammen; noen teoretiske linjer som sier noe om **diskurs** og **makt** i forhold til **norsk statsforvaltning** i denne perioden. Jeg vil her starte med å gripe fatt i beskrivelser av forvaltningen på 1800-tallet. Så vil jeg se på den endring i utøvelse av makt som lå i en økende fagspesialisering innen forvaltningen, for derigjennom kunne si noe om forholdet mellom **kunnskap** og **makt**. Fra dette vil jeg til slutt si noe om hvorfor makt også kan studeres gjennom **diskurser**.

Begrepet “teoretisk **linje**” kan inneholde en forestilling om en “teoretisk utvikling”, der mindre utviklede teorier blir “foredlet” over tid, en slags **teoretisk historie**. En slik framstilling kan jeg ikke her påta meg å legge fram. Jeg vil heller søke “dekning” i oppgavens ordlyd “**noen** teoretiske linjer”, som gir meg en mulighet til ikke å være fullstendig, samtidig som jeg kan anta at de “linjer” som det henvises til, mer kan betraktes som ulike **perspektiver**, eller forståelser av fortid.

Eksemplifisering, som det står i oppgaven, forstår jeg som en oppfordring til å være mest mulig **konkret**. Dvs. at teoretiske perspektiv skal belyses med beskrivelser av historiske prosesser, hendelser og utsagn. Det noe “underfundige” med dette pålegget, er at det på en ganske direkte måte oppfordrer meg til å “bryte” med **den historiefaglige tradisjonen**, slik jeg

har forstått den. Her skal jeg gå **fra teorien**, dvs. syntesen, og **til det partikulære**, til “historien” eller “historiene”. Vanligvis gjør vi det omvendt. Det kan være flere hensyn som har gjort at denne ordlyden er blitt valgt. Én føring ligger selvfølgelig i at oppgavens tema, selve fenomenet som jeg skal si noe om, er **makt**. I dag, tror jeg, er det vanskelig å si noe fornuftig om begrepet makt, selv som historiker, uten å trekke veksler på ulike **samfunnsvitenskapelig teoridannelse**. Å legge skjul på dette, blir på en måte “et forsøk på å finne opp kruttet på nytt”, selv om mange historikere nok synes at dette er et ideal vi burde legge oss på. Én annen føring er selvfølgelig at denne oppgaven sannsynligvis hadde vært helt uigjennomførbar, hvis jeg skulle ha gjort den som induksjon, innenfor den tidsramme vi har til disposisjon her i dag.

Det er altså i forhold til norsk statsforvaltning på 1800-tallet jeg skal si noe om makt. Jeg kommer derfor til å ta utgangspunkt i tidligere historikeres beskrivelser av statsforvaltningen og forståelser av forvaltningens oppgaver. Gjennom det håper jeg å kunne si noe om hvordan makt utøves, hva makt kan tenkes å være, og hvordan makt kan studeres. Avslutningsvis vil jeg problematisere og utfordre denne forståelsen.

Statsforvaltning, statsadministrasjon eller statsbyråkrati, kan, sett fra vårt ståsted, omfatte liknende fenomener, men begrepene gir ulike assosiasjoner. **Forvaltning** er noe som utføres på vegne av andre, der personer eller institusjoner er gitt myndighet/makt til å forvalte oppgaver på vegne av andre, i dette tilfelle “folket” eller staten. Vi gir forvaltningen en makt som skal “betales” tilbake i form av **tjenester**; dette er forvaltningens “ansvar”. **Administrasjon**, derimot, gir assosiasjoner mer i retning av styring, og som sådan noe mer selvstendig i forhold til det som administreres. En administrasjon er ikke nødvendigvis “tjenende”, men styrer i forhold til bestemte **mål**. Derfor ser vi at begrepet administrasjon blir brukt både i forhold til private bedrifter og statlige/offentlige institusjoner. Administrasjonens “ansvar” er å sørge for at forholdene legges til rette for at disse målene kan nås. Begrepet **byråkrati** gir i enda større grad assosiasjoner i retning av “de lukkede rom”, noe ugjennomsiktig og ukontrollerbart, og kan i visse høve brukes som et skjellsord. Vi bruker ofte betegnelsen “byråkratisk” når vi støter mot en “mur” av formaliteter, når vi ikke føler oss forstått som enkeltmennesker,

når ting absolutt skal gjøres vanskelig - eller sagt på en annen måte: når vi føles oss maktesløse. Slik sett kan byråkratiets fremste “ansvar”, hvis jeg skal spissformulere meg, være **å opprettholde seg selv**.

Som begrepene her åpner for - altså forvaltning, administrasjon og byråkrati - eksisterer det ulike forståelser av hvilken rolle statsforvaltningen kan ha. Da **Jens Arup Seip** holdt sitt kjente foredrag i Studentersamfundet i Oslo i 1963 med tittelen “Fra embetsmannsstat til ettpartistat”, forsøkte han å si noe om embetsmennenes dominerende og sentrale maktposisjon innenfor forvaltning og politikk.¹ Seip tydde til metaforen “**kolonist-styre**” når han skulle karakterisere “de tusen akademiske familiers” kontroll over landet. Makten var samlet på få hender, og som Seip skrev:

*Langvarig makt hos de samme menn bevirket - som alltid - til en almen svekkelse av personligheten og innsnevring av horisonten.*²

På bakgrunn av denne beskrivelsen ble omveltningen i 1884 en følge av at nye grupper (“de innfødte” som Seip kaller dem) innen samfunnet hadde fått økende politisk makt, og at overgangen til parlamentarisme kunne karakteriseres som “et opprør” og “en frigjøring”.³ Seip forsøkte også med dette å legge grunnen for “et eget politisk rom”, som en motvekt mot den tradisjon innen historiefaget som hadde betraktet politikk, og makt, som en avspeiling av, og et uttrykk for, økonomiske forhold i samfunnet.

Francis Sejersted hevder på sin side at Seip i for stor grad har lagt vekt på **konflikter** i sin beskrivelse av kampen for politisk makt på 1800-tallet.⁴ Sejersted vil, med utgangspunkt i økonomisk historie, betrakte embetsmannsstaten som en grunnlegger av stabilitet og kontinuitet

¹ Jens Arup Seip, *Fra embetsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Universitetsforlaget, Bergen 1963.

² Ibid.: 13.

³ Jeg har i denne framstillingen lagt mindre vekt på endringene i, og omkring, 1884. Rent faktisk skjedde det også betydelige endringer innen statsforvaltningen i dette tidsrommet, men på bakgrunn av det perspektiv jeg forsøker å utvikle, har jeg ikke eksplisitt vurdert disse endringene.

⁴ Francis Sejersted, *Demokratisk kapitalisme*, Universitetsforlaget, Oslo 1993: 254.

gjennom etablering av institusjoner og verdier. Og mens Seip ser på forvaltning som utøvelse av et maktforhold mellom “herre og slave”, de som styrer og de styrte, ser Sejersted forvaltning som utøvelse av en **forhandling** mellom fellesskapets interesser (demokrati) og “egoistiske” markedsinteresser (kapitalisme).

Sejersted legger vekt på at denne “forhandlingen” kunne skje ved at det på den ene siden ble foretatt en **begrensning av statens reguleringsrett**, for derigjennom skape et rom for **privatøkonomiske initiativ og handling**. På den andre siden understreker Sejersted dannelsen av lover og regler som “**rutiniserte**” forholdet mellom statlig forvaltning og et privat marked. Og han bruker derfor uttrykket “den liberale eller borgerlige rettstat” for å fremheve det han mener var (og er) det sentrale i norsk statsutvikling. For Sejersted var den makt som ble utøvd, både politisk og gjennom forvaltning, nødvendig som et ledd i en prosess han kaller moderniseringen av Norge.

Det er interessant å merke seg at disse to fortellingene ender så ulikt: **Seip** ender opp i “ettpartistaten” og Arbeiderpartiets nærmest “kvelende” dominans i norsk politikk etter andre verdenskrig, mens **Sejersted** forsøker å beskrive dagens situasjon som “åpen for politisk handling”.⁵ Disse to historikerne, og det er derfor de på sine vis er interessante, mener jeg, legger ikke skjul på at deres ulike beskrivelser av forvaltning og politikk på 1800-tallet, er preget av det de anser som **dagsaktuelle problemstillinger**.⁶

Sejersted legger vekt på at sentralforvaltningen, og da spesielt den statsrettslige forvaltning, har spilt en **autonom rolle** i forhold til politikk i norsk statsbygging.⁷ For å se nærmere på forvaltningens omfang og virke

⁵ Seip 1963: 23ff og Sejersted 1993: 12.

⁶ En forståelse av makt som et problem kom bl.a. til uttrykk gjennom den såkalte Maktutredningen på 1970-tallet. Se bl.a. Gudmund Hernes, *Makt og avmakt. En begrepsanalyse*, Universitetsforlaget, Bergen 1975.

⁷ Sejersted 1993: 268.

har jeg derfor gått til Per Maurseths og Edgeir Benums beskrivelse av **Sentraladministrasjonens historie mellom 1814 og 1884**.⁸

Ved å undersøke departementsordninger, stillingsstrukturer og ikke minst hvilke oppgaver som skulle ivaretas av den sentrale administrasjon, er det mulig å se nærmere på hva disse embetsmennene gjorde, hvordan de så på seg selv og hvilke oppgaver de skulle løse. Foruten det generelle trekket: en ekspansjon i forhold til bemanning, spesielt etter 1845, henleder Benum oppmerksomheten mot en tendens til **økende fagspesialisering** i samme tidsrom.⁹ Etter 1814 hadde nemlig **juristene** skaffet seg monopol på alle ledende stillinger innenfor departementene utifra forestillingen om “lovstyring”. Sentraladministrasjonens jurister skulle garantere for en **“nøytralitet”** i forhold til lov- og regelutøvelse, de skulle påse at det var **samsvar** mellom sak og lovverk gjennom å undersøke relevante saksforhold, og de skulle skape et alminnelig grunnlag for **forutsigbarhet** i avgjørelsene.

I første omgang var det **medisinerne, filologene og teologene** som ville ha større innflytelse i forhold til sine respektive fagområder; helse, utdanning og kirke. Benum ser dette som et uttrykk for at **staten var i ferd med å utvide sitt ansvar**, og at det derigjennom ble skapt et behov for andre kunnskaper på sentralt hold enn den juridiske. Viktig for profesjonenes inntog i den sentrale forvaltning var også etableringen av **Departementet for det Indre** i 1845, med **Frederik Stang** som statsråd.¹⁰ Dette blir av flere karakterisert som et “moderniseringsdepartement”.¹¹ Hvorfor ble så akkurat dette stedet for endringer innen sentraladministrasjonen?

⁸ Per Maurseth, *Sentraladministrasjonens historie, bind 1, 1814-1844*, og Edgeir Benum, *bind 2, 1845-1884*, begge Universitetsforlaget, Oslo 1979.

⁹ Benum 1979: 10ff.

¹⁰ Benum skriver at juristene beholdt sitt grep på departementene, mens de “nye” profesjonene ble tilknyttet forvaltningen innen direktorater. Dette er, i en nærstudie, et viktig poeng, men jeg har ikke her vurdert hvilken betydning akkurat dette kunne spille. Begrepet “profesjon”, i denne sammenheng, kunne vært nærmere definert. Dette har bl.a. Trond Nordby og Rolf Torstendahl, som jeg her har referert til, gjort. I denne sammenheng tenker jeg på profesjonene først og fremst som “ekspertise”, i kraft av den kunnskap de forvaltet.

¹¹ Begrepet blir bl.a. brukt av Sejersted 1993: 70.

Rune Slagstad har i en artikkel om “Fredrik Stangs ideologiske lederskap” kommet nærmere inn på denne prosessen hvor andre profesjoner enn juristene kom inn i sentraladministrasjonen.¹² Slagstad ser **personen Stang** som én av de viktigste pådriverne i denne sammenheng. Stang mente at den styringen som regjeringen utøvde gjennom forvaltningen, hadde forfalt til ren **rutine** og at den manglet et nødvendig **initiativ** i forhold til de samfunnsmessige endringer rundt midten av 1800-tallet. Juristene forsøkte i denne prosessen å bevare sitt hegemoni, men kunne på lengre sikt ikke hindre, bl.a. på grunn av Stangs arbeid, at andre fagfolk fikk sin plass innenfor, eller i tilslutning til den sentrale forvaltning.¹³

Slagstads beskrivelse av Stangs intensjoner er interessant fordi dette kan **komplettere** det bildet av “embetsmannsstyret” som vi sitter igjen med etter å ha lest Sejersted og Seip. Stangs ønske om en mer dynamisk statsstyring, bygd på andre kompetanser enn den rent juridiske, kan, fra vårt ståsted, åpne opp for nye spørsmål om forholdet mellom endringer i statens/forvaltningens rolle og profesjonenes kunnskap, og vice versa. Seips beskrivelse av embetsmennene som “kolonister” kan dermed nyanseres noe, og det kan også stilles spørsmål rundt Sejersteds forståelse av hvor “det aktive element” i moderniseringsprosessen lå og hva dette skulle omfatte.

Per Maurseth har i et innlegg i denne debatten om embetsmannsstyrets karakter påpekt en endring i **legitimeringen av makt** utover 1800-tallet.¹⁴ Mens “generasjonen fra 1814” var preget at en såkalt **aristokratisk elitisme**, der embetsmennene styrte i kraft av sin standsmessige tilhørighet, endret dette seg med generasjonen som ble født etter 1800, og som kom

¹² Rune Slagstad, *Fredrik Stangs ideologiske lederskap*, Nytt Norsk Tidsskrift 2/1992: 136.

¹³ For meg, som har arbeidet med lokal fiskeriadministrasjon av lofotfisket, er det interessant å legge merke til at juristenes monopol innenfor departementene for første gang ble brutt ved ansettelsen av Ketil Motzfeldt som ekspedisjonssjef for postvesenet innen Departementet for det Indre i 1852. Motzfeldt var én av de mest sentrale personer i forbindelse med utformingen av fiskerilovene for vårsildfisket og lofotfisket på 1850-tallet, og fikk også anledning til å sette disse lovene ut i praksis som sjef for fiskerioppsynet innen begge disse fiskeriene.

¹⁴ Per Maurseth, *Anton Martin Schweigaards politiske tenkning*, Historisk tidsskrift 1/1990, s.91ff.

inn i det politiske liv rundt 1830-1840 ("Intelligensen"). Fredrik Stang var én av disse. Også for Stangs generasjon hadde makten en basis i "de utvalgte" innen embetsstanden, men makt skulle nå også i større grad være basert på **ytelse** og **prestasjon** (Slagstad kaller dette **demokratisk elitisme**). Ett mål var, som vi har sett tidligere, en mer aktiv og handlekraftig styring av landet, gjennom regjering, gjennom statsforvaltningen. Og ett av redskapene skulle være en mer detaljert **kunnskap** om ulike forhold i samfunnet som basis for statlig styring og regulering/kontroll.

Trond Nordby setter også utviklingen av profesjoner i sammenheng med statens ønske om **modernisering** og et økende behov for **fagkunnskap** for å nå dette målet.¹⁵ Men Nordby har også et snodig poeng når setter seg i "profesjonenes sted". Profesjonsutdanning, som i denne sammenheng ofte innebar en akademisk utdanning, kan ikke automatisk omsettes som "kapital" på et åpent marked. Profesjoner har, i alle fall i en tidlig fase, også et behov for å gjøre sitt fag, sin kompetanse **nødvendig** og **etterspurt**, også på sentralt hold. Dette gjør at vi kan tolke et økende statlig ansvar på to måter. På den ene siden kan vi sitte igjen med et inntrykk av at staten "måtte" påta seg dette ansvaret fordi forhold ute i samfunnet gjorde dette nødvendig. På den andre siden kunne det tenkes at kunnskap i seg sjøl kunne være med på å skape en forestilling om et slikt ansvar. Jeg forstår Nordby mer slik at profesjonene utgjør egne interessefelleskap som handler strategisk i forhold til det å oppnå en høyest mulig pris på "markedet" for sin "vare", kunnskap.

Historikere har vært opptatt av **embetsmennene som en enhet**, som medlemmer av et kulturfellesskap, i motsetning til småkårsfolk, bønder eller fiskere.¹⁶ På ett vis kunne nok embetsmennene utgjøre en enhet, preget av kollektive forestillinger, slik Maurseth beskriver det. På den annen side viser eksemplet Stang oss at det eksisterte **flere forståelser** av forvaltningens oppgaver, innen embetsverket. Vi har også sett at

¹⁵ Trond Nordby, "Profesjoner" og "profesjonsmakt" som historisk emne. Om begrepsutvikling og analyseopplegg, artikkel i *Den kritiske analyse. Festskrift til Ottar Dahl på 70-årsdagen den 5.1.1994*, Oslo 1994.

¹⁶ F.eks. Hans Try, *To kulturer - En stat, 1851-1884*, bind 11, Cappelen Norgeshistorie, Oslo 1979.

embetsmennenes **profesjoner**, og den kunnskap de forvaltet, også kunne gi nye og ulike forestillinger om hva som skulle være statens og forvaltningens ansvar. Ett punkt jeg så langt ikke har berørt, er hvilken betydning det kunne ha at svært mange embetsmenn var plassert i **den lokale forvaltning**, mer eller mindre fjernt fra departementene og i direkte kontakt med “de styrte”. Er det også mulig at det kunne oppstå andre (mer lokale) forståelser av hva som skulle være embetsmennenes oppgaver og “ansvar” innen denne delen av statsforvaltningen? Fra å betrakte embetsmennene som en enhet, ser vi at **plassering, profesjon, utøvelse og kunnskap** kunne gi ulike forestillinger om hva forvaltningens ansvar skulle være og hvilke oppgaver den skulle løse.

Når forvaltningens mål (oppgaver) er definert, kan utøvelse av makt være ett redskap for å nå disse målene. **Rolf Torstendahl**, som har sett nærmere på sammenhengen mellom profesjoner og utøvelse av makt, skriver at:

*Makt utøves slik at en person/personer handler på en måte som denne personen/personer ikke ville ha gjort, om han/de kunne ha fulgt sine egne ønsker.*¹⁷

Dette forsøket på å **definere/avgrense et begrep om makt** stemmer ganske mye overens med Jens Arup Seips “Studie[r] av makt” i hans bok “Problemer og metode i historieforskningen”.¹⁸ Seip sier riktignok at makt kan stå for så mye, men at et strengt vitenskapelig prosjekt er avhengig av å gi begrepet en “trang mening”. Både Torstendahls og Seips maktbegrep hviler på en forståelse av makt som **en relasjon mellom mennesker**, der makt er med på å danne **et ulikeforhold** mellom den som har makt og den som ikke har.

Deres forståelse og definisjon av makt tar altså utgangspunkt i **menneskenes bevisste forståelse av seg selv og sine omgivelser**. Torstendahl tar utgangspunkt i det sitatet jeg nettopp refererte at makt utøves mot en person når han ser seg tvunget til å handle i strid med sine

¹⁷ Rolf Torstendahl & Thorsten Nybom, *Byråkratisering och maktfordeling, Studentlitteratur*, Lund 1989: 35.

¹⁸ Jens Arup Seip, *Problemer og metode i historieforskningen, Studiet av makt*, Gyldendal norsk forlag, Oslo 1983: 228ff.

“**ønsker**”. Dette forutsetter at personen har en bevissthet om hva disse “**ønskene**” er for noe, er i stand til å uttrykke sine egentlige “**ønsker**” og at disse “**ønskene**” forholder seg til en “**faktisk**” sosial virkelighet. Sagt på en annen måte kan vi si at forutsetningen for utøvelse av denne type makt er en forståelse av en forutliggende **interessekonflikt**, mellom personer, grupper eller klasser. En slik interessekonflikt fører til at den ene parten får et **overtak** som gjør maktutøvelse mulig. Det betyr igjen at makt ikke utøves hvis det ikke eksisterer motstridende “**ønsker**”, eller interesser og at maktutøvelse ikke skjer mellom “likeverdige” parter.

Denne forståelsen av makt og maktutøvelse kan vi kjenne igjen fra beskrivelser, og kanskje egne erfaringer, av bl.a. fysisk, økonomisk og politisk makt. Makten er en **kraft** som presser og tvinger seg fram. Den er bundet til maktutøvere, institusjoner og personer og fører til et utfall med “vinnere” (de mektige) og “tapere” (de maktesløse). Jeg vil imidlertid hevde at denne formen for makt, eller type maktutøvelse, bare er én form for makt og at det finnes **andre former for makt** som ikke gripes av denne “trange” definisjonen.

For å anskueliggjøre dette vil jeg gå tilbake til en beskrivelse av hvordan statsmaktens **legitimering av makt** har endret seg over tid. Som Seip skriver i “Studiet av makt”, måtte maktutøvelse begrunnes på andre måter etterhvert som det ble stilt spørsmål om **eneveldets** rett til å styre “av Guds nåde”. Fyrsten/kongen, hoffet, og arveretten til tronen, hadde tidligere vært de institusjoner som sikret eneveldets eksistens og kontinuitet. **Colin Gordon** skriver i artikkelen “Governmental rationality” at eneveldets avskaffelse skapte grunnlag for en statsbygging, og en statsfornuft (“raison d’etat”) som i større grad måtte sikre sin eksistens gjennom en forvaltning basert på en mest mulig detaljert kunnskap om statens ressurser og rikdommer.¹⁹ Under denne statsformen (**merkantilisme**) ble det skapt et **byråkrati** som skulle holde oversikt over, og som skulle skape en størst mulig **orden** i statens indre liv, fortrinnsvis næringsliv, gjennom detaljerte **reguleringer**. Selv om merkantilismen la større vekt på økonomi som et

¹⁹ Colin Gordon, *Governmentality: an introduction*, i Burchell, Gordon & Miller (eds.), *The Foucault Effect*, Harvester, London 1991.

grunnlag for statens eksistens, var stat og økonomi to sider av samme sak, og ikke delt inn i to adskilte sfærer, som under liberalismen senere.

Gordon påpeker at staten i den merkantilistiske utgave hadde et svært **begrenset ansvar** for de enkelte individer. Parallelt med at menneskene ble frigjort fra gamle feudale institusjoner og sosiale relasjoner som regulerte adferd ble økte også statens interesse for å regulere og styre **menneskelig adferd**. Den **liberalistiske ideologi** satte grenser for hvor langt staten kunne intervensjonere i markedet. Derfor ble også kontrollen med det som skjedde innen **markedet** viktig.

Hvordan kunne så denne kontrollen etableres? Først og fremst, skriver Gordon med tydelig henvisning til **Michel Foucault**, skjedde dette ved at det ble dannet **disipliner**, fagområder, som gjennom kategoriseringer, begreps- og teoridannelse skapte en forestilling om “det sanne” og “rette”. En annen måte å beskrive dette på er at det ble skapt **normer** for individers adferd og hva som f.eks. skulle være rasjonell økonomisk virksomhet. Disse forestillingene om “det rette” ble igjen over tid **internalisert** og **operasjonalisert** av de som ble “overvåket”, eller de som i utgangspunktet var kunnskapens objekt. Det er dette Foucault kaller etableringen av **diskurser**: økonomisk diskurs, strafferettslig diskurs, psykologisk diskurs osv.²⁰

Denne noe summariske beskrivelsen av “**diskursiv makt**” kan ha trekk i seg som likner på Torstendahls og Seips maktbegrep. Hvis enkeltes makt over diskurser betyr at andre må handle på tvers av sine “egentlige” ønsker og interesser, får dette preg av “tvang”. Det **nye** i Foucaults forståelse av makt, er at den legger opp til en problematisering (og relativisering) av hva som er det “egentlige ønske”. Foucault selv har forsøkt å vise, gjennom sine historiske studier, at menneskets bevissthet om seg selv og sine behov har endret seg over tid; mennesket som individ er i seg selv en **konstruksjon**. Dermed kan makt eksistere, selv om mennesket ikke selv har en forståelse av å befinne seg i en konflikt mellom sterke og svake parter. Ett annet moment er at hver og en av disse diskursene definerer et

²⁰ Se f.eks. Michel Foucault, *Diskursens ordning*, Brutus Östlings Förlag Symposium, Stockholm 1993.

sett “regler” som det er mulig å handle og ytre seg innenfor, et slags “et diskursivt rom”. Innenfor disse “rommene” foregår det **produksjon av mening**; hva som skal være “gjeldende”, hva som skal være rett. Og om jeg forstår Foucault rett, er dette ett av de vesentligste trekk ved **denne** formen for makt.

Hvis vi går tilbake til der jeg begynte, embetsmannsstaten og statsforvaltningen, kan vi se at de ulike historiene kan fortelle oss om **ulike diskurser**. Seip legger spesiell vekt på den **politiske diskurs**, det som ble ytret i interessekampen mellom ulike grupper innen det politiske liv. Sejersted påpeker at det eksisterte en **rettsvitenskapelig diskurs**, mer eller mindre autonom fra det politiske, som sikret kontinuitet og stabilitet. Slagstad forteller oss gjennom historien om Fredrik Stang at det også eksisterte en **diskurs om modernisering**, om endring. Maurseth sier noe om en egen **embetsmennenes diskurs**, om hva som skulle legitimere embetsmennenes makt. Og studiene til Nordby og Torstendahl kan si oss noe om ulike **diskurser innen profesjonene**.

Ifølge Foucault, kan alle disse “diskursive formasjonene” ha noe **eget**, samtidig som de også kan ha noe **felles**; at det skjer utvekslinger, forhandlinger om mening, mellom disse. Ett viktig trekk ved denne typen makt, sier Foucault, er at den er **produktiv**, og ikke først og fremst **undertrykkende**, slik Seip og Torstendahl ser på makt. Den **produserer mening**, den sier oss hva som skal være meningsfullt i forhold til begreper som f.eks. “demokrati”, “rettferdighet”, “frihet”, “effektivitet” og “lønnsomhet”.

Som eksempel vil jeg nå bruke **hovedoppgaven** min, som behandler de offentlige beretninger om fisket i Lofoten mellom 1814 og 1884, og der jeg følger en **diskursiv utvikling** omkring fisket.

Ett hovedskille i denne perioden inntrådte med **liberaliseringen av fisket** som ble iverksatt ved lov i 1859. Tidligere hadde fiskerne, i hvertfall i lovs form, om enn ikke alltid i praksis, vært bundet til å fiske på **bestemte** plasser på havet. Etter 1859 kunne fiskerne selv bestemme **hvor** og **når** de skulle fiske eller sette sine redskaper, innenfor visse tider om dagen. Denne “**frigjøringa**” av fisket var fra det offentliges side ment å fremme

praksis, det som lå i hver enkelt situasjon som måtte håndteres (f.eks “utøvelse av skjønn”), **og diskurser om** (forståelser av) “**ansvar**”. I et slikt perspektiv ligger ikke makt i selve diskursen, men i de kontinuerlige og konkrete **forhandlinger** som utføres mellom våre **forestillinger** og den situasjon vi faktisk må handle i.